

การศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม
สู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม
A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for
Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria

ยุพาพร ไชยแสน¹ และ ธราวุฒิ บุญเหลือ²
Yupaporn Chaiyasan¹ and Tarawut Boonlua²

Article History

Receive: December 9, 2020

Revised: December 21, 2021

Accepted: December 23, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม และศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลขององค์พระธาตุพนม โดยเสนอแนะแนวทางด้านการบริหารจัดการพื้นที่ วิจัยดำเนินการวิจัย ประกอบไปด้วย การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและการบริหารจัดการพื้นที่ ร่วมกับการลงสำรวจพื้นที่ การสังเกตในพื้นที่แบบมีส่วนร่วม และเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination File) ร่วมกับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ 8 ท่าน และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง รวมทั้งหมด 6 แห่ง ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากล ประกอบไปด้วย 3 เกณฑ์ คือ เกณฑ์ที่ 1 การเป็นศิลปะผสมผสานและพัฒนาเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นเฉพาะ เกณฑ์ที่ 2 รูปแบบสถาปัตยกรรมมีอิทธิพลต่อการเป็นต้นแบบพระธาตุเจดีย์ที่เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเกณฑ์ที่ 6 มีการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีมีการเชื่อมโยงกับการบูชาพระอัฐธาตุ การศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า แหล่งที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมมากที่สุด คือ วัดมหาโพธิ์ (พุทธคยา) และกลุ่มวัดบุโรพุทโธ การเสนอแนะแนวทางด้านการบริหารจัดการพื้นที่พบว่า แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ การวางแผนและการดำเนินงานอนุรักษ์บริเวณพื้นที่ เสนอแนะแนวทางด้านการบริหารจัดการพื้นที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน และมุ่งเน้นในระดับพื้นที่ คือ วัดและชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นเจ้าของพื้นที่ และหน่วยงานราชการระดับพื้นที่และส่วนกลาง จำเป็นต้องช่วยสนับสนุนการบริหารจัดการให้มีพื้นที่ร่วมกันจะทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : พระธาตุพนม ; คุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากล ; การศึกษาเปรียบเทียบ ; มรดกโลกทางวัฒนธรรม ; การบริหารจัดการพื้นที่

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาการวางผังชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Graduated Student in Department of Urban and Environmental Planning, Faculty of Architecture, Urban Design and Creative Arts Mahasarakham University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, Assistant Professor, Faculty of Architecture, Urban Design and Creative Arts Mahasarakham University

ABSTRACT

The research aims to study and compare the Outstanding Universal Value (OUV) of Phra That Phanom. The second objective offers a recommendation on urban management in the area. Research Methodology applied relevant concepts and theories, conducted surveyed and observation, in-depth interviews with 8 experts, participant observation with the local people, and the collections of nomination files. The samplings were recruited from six sources including (1) Statue of Liberty (2) Buddhist Monuments at Sanchi (3) Cologne Cathedral (4) Borobudur Temple Compounds (5) Ancient Building Complex in the Wudang Mountains and (6) Mahabodhi Temple Complex at Bodh Gaya. The research findings suggest that one can understand the outstanding universal values by considering the three criteria consisting of: Criteria 1, becoming a mixed art and then developing into a unique architectural style. Criterion 2: Architectural style influencing the modeling of Phra That Phanom as showing the unique identity in the Northeast and the 6 criterion is a cultural inheritance. Traditions are linked with the worship of Urangkathat. Based on the comparative study, this research paper suggests that the most outstanding places that could be used as a guideline for the registration as the World Cultural Heritage were Wat Maha Pho (Bodhgaya) and the Borobudur Temple. This research suggests two primary guidelines for the area management including planning and operating as for preserving the cultural heritage area. The finding of this research also highlights the area management through participation with all stakeholders, as well as the engagements of communities and temples the area's owners, and the local level of government representatives. This research thus emphasizes that all stakeholders should collaborate and work together as for the sustainable development in the cultural heritage area.

Keywords : Phra That Phanom ; Outstanding Universal Values ; Comparative Study ; World Cultural Heritage ; Management

บทนำ

พระธาตุพนม เป็นพระธาตุเจดีย์ที่มีอายุเก่าแก่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เป็นพุทธสถานที่มีความศักดิ์สิทธิ์ของประเทศ ไทย และยังเป็นสัญลักษณ์ส่วนหนึ่งของสังคมอีสาน มีประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมมาอย่าง ยาวนาน ในทางพระพุทธศาสนาพระธาตุพนมคือตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (Chinnabut, 2017) เนื่องจากได้มีการ บรรจุพระอัฐิบรมธาตุ (กระดูกส่วนหน้าอก) ไว้ด้านในองค์พระธาตุพนม ซึ่งแสดงให้เห็นเมื่อครั้งที่เกิดการล้มลงของ องค์พระธาตุ อีกทั้งยังเป็นจุดศูนย์กลางและศูนย์รวมทางจิตใจประชาชนโดยเฉพาะของสังคมชาวพระธาตุของประชาชนทั้งไทย ลาว เวียดนาม และเขมร ของบ้านเมืองทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง ดังนั้น พระธาตุพนมจึงมีได้มีคุณค่าและความสำคัญเพียงแค่ว่า เป็นโบราณสถานหรือปูชนียสถาน แต่ยังคงเป็นอนุสรณ์สถานแห่งความทรงจำและการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนในอนุภาค ลุ่มแม่น้ำโขง และมีศักยภาพความโดดเด่นเป็นสากลค่อนข้างมา (Working Committee to register Phra That Phanom as a World Heritage Site, 2016)

ด้วยความสำคัญของพระธาตุพนมนี้ จึงทำให้หน่วยงานและประชาชนเสนอพระธาตุพนมเป็นแหล่งมรดกโลกทาง วัฒนธรรม โดยกระบวนการเสนอเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกนั้น คุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากล (Outstanding Universal Value : OUV) คือเกณฑ์ในการประเมินคุณสมบัติของแหล่ง ซึ่งทำหน้าที่บ่งบอกถึงคุณค่าของแหล่งมีความโดดเด่น ที่แสดงออกถึงความแท้ ความครบถ้วนสมบูรณ์ โดยคณะกรรมการมรดกโลกจะพิจารณาการขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกจากคุณค่า อันโดดเด่นเป็นสากลอย่างน้อย 1 เกณฑ์ (Tantayakun, 2017) ในการนี้คณะกรรมการมรดกโลกจะมอบหมายให้สภาการ โบราณสถานระหว่างประเทศ (ICOMOS) เป็นผู้ดำเนินการประเมินคุณสมบัติแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเบื้องต้น ทั้งนี้จะต้องมี การศึกษาเปรียบเทียบจึงเป็นกระบวนการที่จำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้แน่ใจว่าแหล่งที่จะได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกมีคุณค่า ความโดดเด่นเป็นสากลที่สามารถเป็นตัวแทนของแหล่งมรดกในแต่ละประเภท (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2018 ; Kertsiri et al., 2016) กับแหล่งมรดกอื่นที่อยู่ในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน

โดยปัจจุบันสถานการณ์การเสนอพระธาตุพนมสู่มรดกโลกทางวัฒนธรรม ทางจังหวัดนครพนมและภาคประชาชนได้เสนอแนวทางในการสนับสนุนพระธาตุพนมสู่มรดกโลกทางวัฒนธรรม จากนั้นได้รับการประกาศขึ้นบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) เมื่อวันที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 โดยใช้หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Criteria) 3 หลักเกณฑ์ (UNESCO, 2017) ในการนำเสนอคือ หลักเกณฑ์ที่ 1 เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์ หลักเกณฑ์ที่ 2 เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งหรือบนพื้นที่ใด ๆ ของโลกที่ทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม และหลักเกณฑ์ที่ 6 มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

ภายหลังจากที่พระธาตุพนมได้รับการขึ้นทะเบียนบัญชีเบื้องต้น (Tentative List) ทางจังหวัดนครพนมจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานเพื่อขอขึ้นทะเบียนพระธาตุพนมเป็นมรดกโลก โดยคณะกรรมการได้ทำการรวบรวม ศึกษางานวิจัย ทางด้านการจัดทำขอบเขตพื้นที่ การจัดทำผังแม่บท ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประเพณี วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม และได้มีการจัดประชุมคณะทำงานรวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานและผู้มีส่วนได้เสียในทุกภาคส่วน เพื่อเข้าสู่กระบวนการกำหนดคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่ต้องรวบรวม ศึกษา ข้อมูลหัตถุวิทยทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมเพื่อให้ทราบคุณค่า ความสำคัญของพระธาตุพนม อีกทั้งกระบวนการจัดทำเอกสารสมบรูณ์ (Nomination File) ของทางจังหวัดนครพนม ในขั้นตอนการขอพิจารณาพระธาตุพนมขึ้นสู่มรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยจำเป็นต้องทำการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Study) คุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลขององค์พระธาตุพนมกับแหล่งมรดกอื่นที่อยู่ในรูปแบบที่คล้ายคลึงกันและมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่ยังคงเป็นศาสนสถานที่มีชีวิต (Living Religion) เพิ่มเติม โดยจะสะท้อนให้เห็นคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลอย่างแท้จริง อีกทั้งงานวิจัยในส่วนนี้ได้รับการสนับสนุนจากทางจังหวัดนครพนม และเป็นงานวิจัยส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการจัดทำเอกสารฉบับสมบรูณ์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม จะสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานผ่านสภาพแวดล้อมและระยะเวลา ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และพื้นที่ รวมถึงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละพื้นที่ (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2018) รวมไปถึงเมืองที่เป็นประวัติศาสตร์ต้องคำนึงถึงความเป็นของแท้ดั้งเดิมเพื่อที่จะคงความโดดเด่นเป็นสากลของแหล่ง ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่โดยรอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2) แนวคิดคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม มีการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาแหล่งที่ขอขึ้นสู่มรดกโลกทั้งหมด 10 เกณฑ์ ซึ่งแยกพิจารณาระหว่างเกณฑ์มรดกโลกทางวัฒนธรรมคือ เกณฑ์ที่ 1-6 และเกณฑ์มรดกโลกทางธรรมชาติ คือ เกณฑ์ที่ 6-10 โดยการพิจารณาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลในการสนับสนุนพระธาตุพนมขึ้นสู่มรดกโลก คือ ใช้หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Criteria) 3 หลักเกณฑ์ (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2018) คือ หลักเกณฑ์ที่ 1 เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์ หลักเกณฑ์ที่ 2 เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใด ๆ ของโลกที่ทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม และหลักเกณฑ์ที่ 6 มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์ รวมถึงการขอรับพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกในแต่ละแหล่ง ต้องทำการประเมินคุณสมบัติและศักยภาพของแหล่งซึ่งจะพิจารณาจากคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลและพิจารณาจากกระบวนการศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งที่มีความคล้ายคลึงกัน (Kerdsiri et al., 2016)

3) แนวความคิดการออกแบบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยนำเอาวิเคราะห์องค์ประกอบจินตภาพของพื้นที่และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Lynch, 1960) 5 องค์ประกอบคือ เส้นทาง ที่รวมกิจกรรม ขอบเขตย่าน และที่หมายตา มาร่วมวิเคราะห์ จะทำให้เกิดจินตภาพของเมืองที่มีความชัดเจน การรับรู้ของผู้คนมีรายละเอียดของเมือง

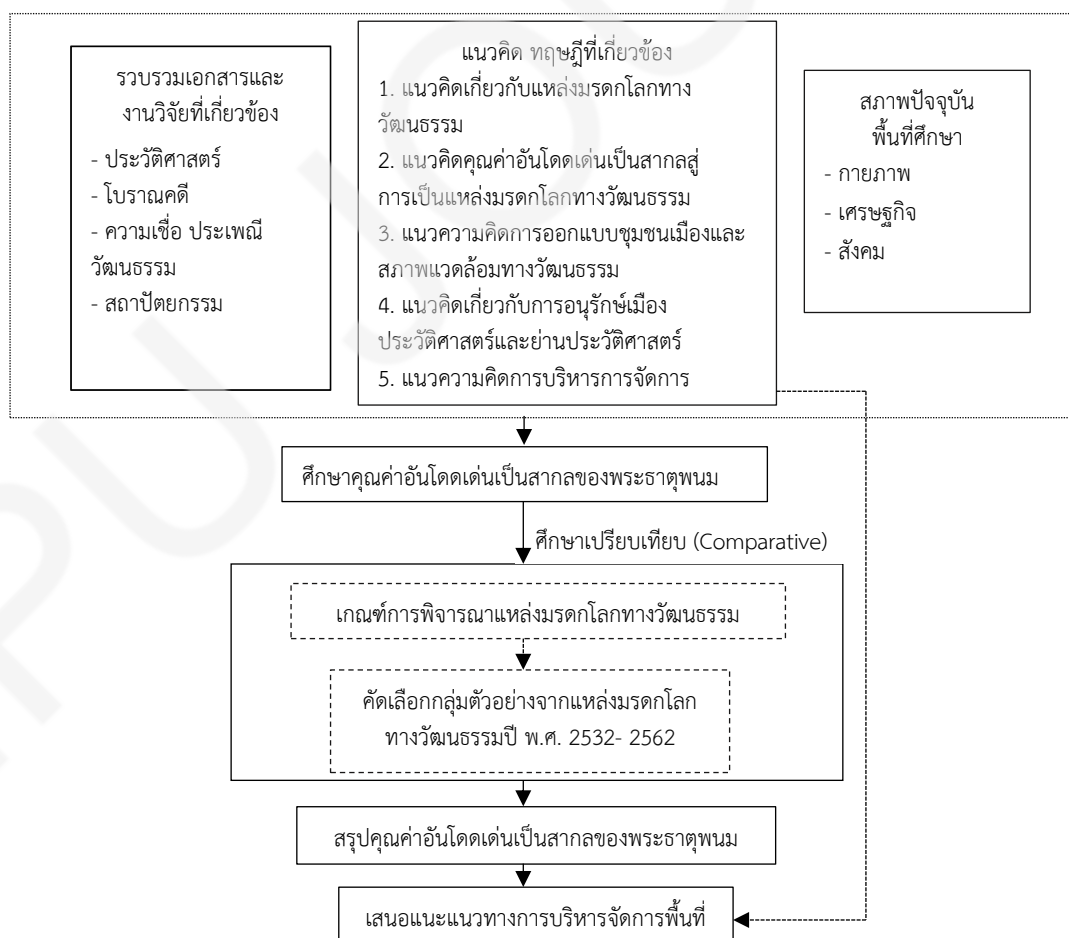
มากขึ้น รวมถึงสถาปัตยกรรมที่มีความแตกต่างไปจากเมืองอื่นตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนม

4) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์ มีการคำนึงถึงลักษณะและย่านประวัติศาสตร์ที่มีการพัฒนามาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงเป็นศาสนสถานที่ยังคงมีการเคลื่อนไหวกิจกรรมของผู้ที่มีจิตศรัทธา แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในแต่ละยุคสมัย (Sutthitham, 1990) รวมถึงหลักการวางแผนและการดำเนินงานอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ (Feilden, 1993) 4 องค์ประกอบ คือ การนำแผนการอนุรักษ์เข้าไปในแผนการพัฒนาเมือง การควบคุมการเปลี่ยนแปลง การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน และการบริหารจัดการ

5) แนวความคิดการบริหารจัดการ คำนึงถึงการบริหารจัดการความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานภาครัฐ วัด ไปจนถึงระดับท้องถิ่น โดยอาศัยแนวความคิดการบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ (Professional Management) ในระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยพื้นฐานของแนวคิดของเฟรดเดอริก ด้วยหลัก 4 ประการ (POLC หรือ POLE) ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การนำองค์การ และการประเมินผลหรือการควบคุม (Tantayakun, 2017; Allen, 1973)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการวิจัยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ทำการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัย จากแนวคิดคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม แนวคิดการออกแบบชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์ เพื่อนำมาศึกษาคูณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลรวมถึงทางด้านกายภาพของพระธาตุพนม ร่วมกับการสังเกตพื้นที่ศึกษาและสัมภาษณ์เชิงลึก และแนวความคิดการบริหารจัดการในรูปแบบของการพึ่งพาซึ่งกันและกันทั้งภาครัฐ ส่วนกลาง และท้องถิ่น เพื่อให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืน นำมาสู่การกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนม
2. ศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนมสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม
3. เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

สมมติฐานของงานวิจัย

การคัดเลือกแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมจากปี พ.ศ. 2532 – 2562 โดยผ่านเกณฑ์การพิจารณาข้อ 1, 2, 6 และ ยังคงเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมด้านศาสนสถานที่ยังมีชีวิต (Living Religion) นำมาศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Study) คุณค่าอันโดดเด่นและเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่จากเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination File) ร่วมกับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจะทำให้ทราบถึงคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากล (Outstanding Universal Value: OUV) ของพระธาตุพนมอย่างแท้จริงและนำมาสู่การบริหารจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การคัดเลือกกรณีตัวอย่างเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนมสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากร คือ แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ พ.ศ. 2532-2562 (UNESCO, 2019) จำนวนทั้งสิ้น 640 แหล่ง

กลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงคือ (1) แหล่งมรดกโลกที่ได้รับการเปรียบเทียบในรายงานบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ของพระธาตุพนม (UNESCO, 2017) จำนวน 3 แหล่ง คือ อนุสาวรีย์เทพีเสรีภาพ กลุ่มพุทธสถาน แห่งสาญจิ อาสนวิหารโคโลญ และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้พิจารณาภายใต้เกณฑ์ข้อ 1, 2, 6 และยังคงเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านศาสนสถานที่ยังมีชีวิต (Living Religion) ที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน จำนวน 3 แหล่ง คือ กลุ่มวัดบุโรพุทโธ กลุ่มอาคารโบราณบนทิวเขาอู่ตัง และวัดมหาโพธิ์พุทธคยา รวมทั้งสิ้น 6 แหล่ง และ (2) ผู้เชี่ยวชาญในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวนทั้งหมด 8 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำเครื่องมือและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพและความถูกต้องให้ตรงตามวัตถุประสงค์ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

1. การสำรวจพื้นที่ศึกษา (Site Survey) เพื่อสำรวจข้อมูลทางด้านกายภาพบริเวณพระธาตุพนม และนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบของเมือง ให้เห็นลักษณะที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในพื้นที่ศึกษา

2. การสังเกตพื้นที่ศึกษา (Site Observation) สังเกตพื้นที่ศึกษาแบบมีส่วนร่วม โดยการร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการกับชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ ในกระบวนการสนับสนุนพระธาตุพนมสู่มรดกโลก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน และเข้าใจบริบทในพื้นที่มากยิ่งขึ้น รวมถึงการเข้าประชุมในกระบวนการเสนอพระธาตุพนมสู่มรดกโลกทั้งหน่วยงานภาครัฐ ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวนทั้งหมด 8 คน ประกอบไปด้วย คณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การดำเนินงานเพื่อขอขึ้นทะเบียนพระธาตุพนมเป็นมรดกโลก ฝ่ายพัฒนาองค์ความรู้และฐานข้อมูลทางวิชาการ จำนวน 4 คน คือ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณี วัฒนธรรม (4) ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรม และคณะอนุกรรมการมรดกโลกทางวัฒนธรรมไทย จำนวน 4 คน คือ (1) ผู้แทนสำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาและวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (2) ผู้แทนสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (ICOMOS) (3) ผู้แทนด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (4) ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการสำรวจข้อมูลกายภาพของพื้นที่ศึกษา ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประเพณี วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมของพระธาตุพนม รวมถึงศึกษาข้อมูลจากเอกสารฉบับสมบูรณ์ของกลุ่มตัวอย่างเปรียบเทียบตามรูปแบบเอกสารที่ใช้สำหรับการเสนอชื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก
2. การสำรวจพื้นที่ศึกษา ทำการลงสำรวจพื้นที่ทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้ทราบถึงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นภายในพื้นที่วิจัย รวมถึงเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบของเมืองให้เห็นลักษณะที่โดดเด่นของพื้นที่
3. การสังเกตพื้นที่ศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตพื้นที่ศึกษาแบบมีส่วนร่วม รวมถึงการเข้าร่วมประชุม การขับเคลื่อนพระธาตุพนมสู่มรดกโลก ทั้งการประชุมของภาครัฐและการประชุมเชิงปฏิบัติการกับประชาชนในพื้นที่
4. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงระยะเวลาเดือนมกราคม - เดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 จากคณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การดำเนินงานเพื่อขอขึ้นทะเบียนพระธาตุพนม และคณะกรรมการมรดกโลกทางวัฒนธรรมไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประเพณี วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และเอกสารบัญชีรายชื่อเบื้องต้นของพระธาตุพนม นำมาสรุปคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลตามเกณฑ์ที่พระธาตุพนมที่ได้รับการเสนอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม จากนั้นศึกษาเอกสารฉบับสมบูรณ์และนำไปวิเคราะห์ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 แหล่ง ร่วมกับแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 8 คน จากนั้นจัดทำแผนที่ด้วยโปรแกรม ArcMap 10.4 แสดงผลในรูปแบบแผนที่เพื่อให้เห็นองค์ประกอบและลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่มากยิ่งขึ้น โดยกำหนดปัจจัยที่นำมาเปรียบเทียบคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม คือ การเปรียบเทียบเอกสารประกอบการขอรับพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ประกอบด้วย 6 ประเด็น ตามรูปแบบเอกสารที่ใช้สำหรับการเสนอชื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก (UNESCO, 2005) ได้แก่ (1) การบ่งชี้คุณสมบัติ (2) คุณลักษณะแหล่งมรดกโลก (3) การพิจารณาให้ความหมายและความสำคัญ (4) สถานะในการอนุรักษ์และปัจจัยที่ส่งผลต่อพื้นที่มรดกโลก (5) การปกป้องและการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลก และ (6) การติดตามตรวจสอบ ร่วมกับแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. การศึกษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่า การศึกษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม ได้มีการดำเนินการสำรวจ (Site Survey) และสังเกตในพื้นที่ (Site Observation) ร่วมกับแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้เชี่ยวชาญ

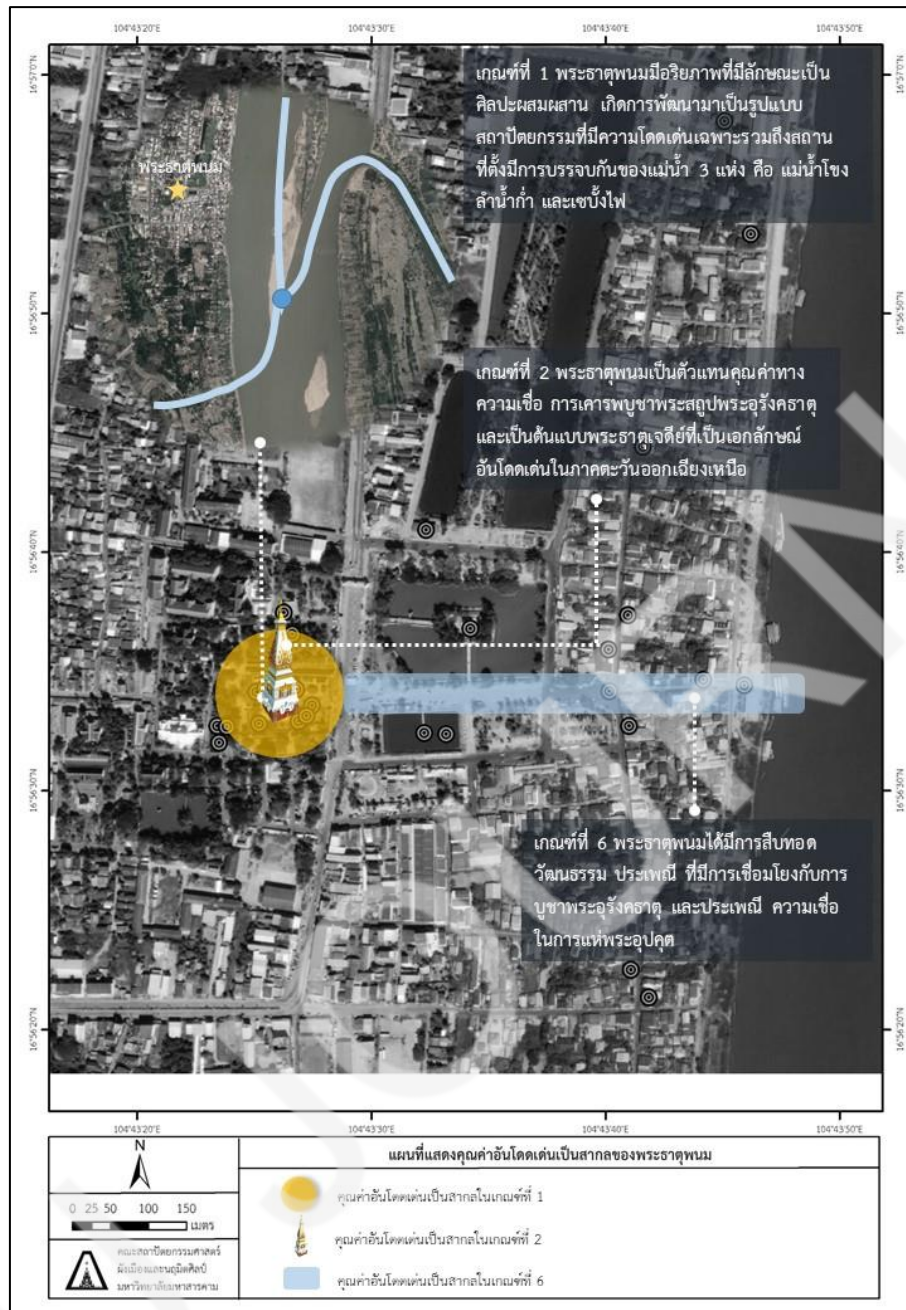
1.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของชุมชนเก่าธาตุพนม ประกอบไปด้วย (1) ที่หมายตา (Landmark) พบว่าองค์พระธาตุพนมรวมทิวทัศน์ ในมุมมองทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตำแหน่งที่ตั้งพระธาตุพนมมีลักษณะ ทางกายภาพที่ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำ 3 สายไหลมาบรรจบกัน ในอดีตเมื่อมีการเดินทางมาบริเวณนี้ มักจะนำพระธาตุพนมมาเป็นที่หมายตา และเป็นศูนย์กลางในการซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้าของผู้คนในอดีต (2) พื้นที่กิจกรรมในชุมชนโดยส่วนใหญ่มักอยู่บริเวณแหล่งธรรมชาติในชุมชนเก่าธาตุพนม ชุมชนธาตุพนมในบริบททางพื้นที่มีแหล่งธรรมชาติภายในชุมชนที่เป็นแม่น้ำโขงที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนภายในชุมชนทั้งทางด้านเกษตรกรรม การอุปโภค รวมถึงเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมทางศาสนา เช่น พิธีแห่พระอุปคุต เป็นต้น (3) เส้นทาง (Path) มีลักษณะรูปแบบโครงข่ายเส้นทางเป็นเส้นตรงไปตามริมแม่น้ำโขง โดยมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 212 ถนนเลียบเมือง และถนนพนมพนารักษ์พาดผ่านบริเวณพื้นที่ นอกจากนี้ ถนนบริเวณหน้าวัดพระธาตุยังมีการจัดการทางเดินรถเพื่อไม่ให้เกิดการจราจรติดขัด แต่การบริหารจัดการทางเดินเท้าและฟุตบอลยังคงเป็นปัญหาภายในพื้นที่ เช่น บริเวณฟุตบอลทางเดินเท้าของตลาดและร้านขายของต่าง ๆ ยังคงมีการนำสินค้ามาวางขายบริเวณทางเดินเท้า (4) ย่าน (District) ประกอบไปด้วย ย่านวัดพระธาตุพนม พื้นที่โล่ง ย่านตลาดและการค้า ย่านสถานที่ราชการ และย่านบ้านไม้เก่า ซึ่งมีอาคารที่สำคัญที่เป็นอาคารไม้อายุเก่าแก่มากกว่า 50 ปี ขึ้นไป โดยบริเวณบ้านไม้เก่ายังคงความเป็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมบ้านพื้นถิ่น และ (5) ขอบเขต (Edge) ขอบเขตของชุมชนธาตุพนมมีจินตภาพในการรับรู้ของชุมชนจะมีการกระจายอยู่ขอบเขตอยู่ระหว่างทางเลียบเมืองมาทางด้านทิศตะวันออกจรดแม่น้ำโขง

1.2 การศึกษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนม สามารถสรุปผลการวิจัยคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลตามเกณฑ์ที่พระธาตุพนมได้รับการเสนอทั้ง 3 เกณฑ์ ได้ดังต่อไปนี้

เกณฑ์ที่ 1 พระธาตุพนมมีอริยภาพในการสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมที่มีลักษณะเป็นศิลปะผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างศิลปะจามปากับลาว เกิดเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระธาตุพนม ทำให้เกิดเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น และได้กลายเป็นต้นแบบและส่งผลอิทธิพลการเป็นเจดีย์ศิลปะลาวในรูปแบบพระธาตุพนมจนกลายเป็นต้นแบบสถูปเจดีย์ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ระดับภูมิภาค และระดับโลก สอดคล้องกับ (Damrikul, Interview, 1 March 2020; Posayan, Interview, 1 March 2020) แต่ยังคงพร่องรอยทางศิลปะดั้งเดิมในแต่ละยุคสมัย รวมถึงผสมผสานกับความเชื่อให้ออกมาเป็นสถาปัตยกรรมเฉพาะในรูปแบบพระธาตุพนมที่มีความเป็นอริยภาพองค์เดียวในโลก (Siripattanakul, Interview, 1 March 2020) การเป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกอีกประการคือ ที่ตั้งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ในเรื่องของเนินดินที่ตั้งขององค์พระธาตุพนมหรือที่เรียกกันว่า ภูเก้าพร้าว เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มาเป็นเวลายาวนาน โดยการขุดค้นทางโบราณคดีพื้นที่ภายในวัดพระธาตุพนมมีค่าอายุอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 14-21 และบริเวณใกล้เคียงองค์พระธาตุพนม มีค่าอายุอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 23 แสดงให้เห็นถึงภูที่ยังไม่มีมนุษย์เข้ามาทำกิจกรรมในอดีตเพราะมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ (Auetrakulvit, Interview, 1 March 2020) รวมถึงภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของสถานที่ตั้งพระธาตุพนมมีการบรรจบกันของแม่น้ำ 3 แห่ง คือ แม่น้ำโขง ลำน้ำก่ำ และเซบั้งไฟ ตามคติในศาสนาฮินดูเชื่อว่าดินแดนใดที่มีแม่น้ำ 3 สายไหลมาบรรจบกันจึงเรียกพื้นที่แห่งนั้นว่า ตรีระ ซึ่งหมายถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการเดินทางมาแสวงบุญ (Maneechote, Interview, 1 March 2020) เกิดการสร้างจิตภาพของความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นตามการรับรู้ผู้คนในท้องถิ่นมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน และตำแหน่งที่ตั้งของพระธาตุพนมที่เป็นชุมทางแม่น้ำหลายสายมาบรรจบกัน ในมิติทางด้านเศรษฐกิจและสังคมพระธาตุพนมคือ จุดศูนย์กลางการขนส่งเส้นทางการค้า และการแลกเปลี่ยนสินค้า ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนและแพร่กระจายทางด้านวัฒนธรรมจนพัฒนามาเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับ (Kanthak, Interview, 27 March 2020) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าพระธาตุพนมองค์นี้จึงมีความโดดเด่นทั้งทางด้านลักษณะรูปแบบ และความโดดเด่นทางด้านจิต วิญญาณ

เกณฑ์ที่ 2 พระธาตุพนมเป็นตัวแทนคุณค่าทางความเชื่อและวัฒนธรรมของประชาชนในเรื่องการเคารพบูชาพระสฤงษะหรือพระพุทธรูปองค์ที่มาจากความเชื่อในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาที่เผยแพร่มาจากอินเดีย อีกทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระธาตุพนมยังมีอิทธิพลต่อรูปทรงและเป็นต้นแบบพระธาตุเจดีย์ที่เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสอดคล้องกับ (Maneechote, Interview, 1 March 2020) ได้กล่าวไว้ว่า นอกจากพระธาตุพนม การเปลี่ยนแปลงของพระธาตุพนม ทั้งลักษณะรูปแบบ และความหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ช่วงระยะเวลาดังนี้ ช่วงแรก พระธาตุพนมมีการสร้างขึ้นจากคติความเชื่อของฮินดู ในรูปแบบที่เป็นเทวาลัยสถาน ที่มีอายุตั้งแต่เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 เป็นการสร้างอาคารที่สร้างขึ้นในวัฒนธรรมแบบเขมร ศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย อุกิศถวายแด่พระศิวะ ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่ได้รับการนับถือเป็นอย่างมาก ช่วงที่สอง เริ่มพุทธศตวรรษที่ 14 - 17 พุทธศาสนานิกายมหายานเริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองและแพร่อิทธิพลมาถึงดินแดนในเขตอีสานตอนใต้ในลุ่มแม่น้ำโขงจนถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล และลุ่มแม่น้ำชี ช่วงที่ 3 พุทธศตวรรษที่ 22 ได้มีการปรับเปลี่ยนพระธาตุพนมในพุทธศาสนานิกายมหายาน ให้เป็นสถูปเจดีย์ตามคติพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่มาจากลังกา โดยในช่วงที่ 3 มีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญ โดยพระครูโพนสะเม็กได้ปรับเปลี่ยนเจดีย์พระธาตุพนมเป็นทรงดอกบัวเหลี่ยม และมียอดเป็นรูปดอกบัวตูม และในช่วงที่สี่ มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมครั้งสำคัญในช่วงปี พ.ศ. 2483-2484 โดยหลวงวิจิตรวาทการ ทำให้รูปทรงของเจดีย์พระธาตุพนมปรับเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างชัดเจน ด้วยเป็นการสร้างยอดเจดีย์ใหม่ครอบทับยอดเจดีย์เดิมไว้ด้านใน

เกณฑ์ที่ 6 พระธาตุพนมได้มีการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีการเชื่อมโยงกับเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระอัฐิธาตุ (กระดูกหน้าอก) ที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งในคัมภีร์ปรินิพานสูตรเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพานไปแล้วมีการบรรจุพระอัฐิธาตุไว้ที่พระธาตุพนม แม้ปรินิพานไปแล้วยังคงมีการบูชาเพราะเชื่อว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า (Nankantee, Interview, 1 March 2020) นอกจากนี้ พระธาตุพนมยังคงเป็นเสมือนหลักเมืองและเป็นสถานที่สถิตย์ของมหศักดิ์สามพระองค์หรือเจ้าเฮือนสามพระองค์ ทำหน้าที่ปกป้องรักษาและบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดเป็นตำนานความเชื่อในเรื่องข้าโอกาส การสืบทอดความเชื่อประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน เกิดเป็นงานบุญเทศกาลเดือน 3 สืบมาจนทุกวันนี้ (Damrikul, Interview, 1 March 2020; Amatwivat, Interview, 1 March 2020) ซึ่งจากการศึกษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนม ได้มีการแสดงในรูปแบบแผนที่เพื่อแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดของคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนมที่ 2

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม

2. การศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนมสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination File) ของแหล่งมรดกโลกที่มีความคล้ายคลึงกัน โดยผ่านเกณฑ์การพิจารณาข้อ 1, 2, 6 และยังคงเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมด้านศาสนสถานที่ยังมีชีวิต (Living Religion) ร่วมกับแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

การเปรียบเทียบจากเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination File) ซึ่งเป็นเอกสารประกอบการขอรับพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ตามรูปแบบเอกสารที่ใช้สำหรับการเสนอชื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทั้ง 6 ประเด็น ได้แก่ (1) การบ่งชี้คุณสมบัติ (2) คุณลักษณะแหล่งมรดกโลก (3) การพิจารณาให้ความหมายและความสำคัญ (4) สถานะในการอนุรักษ์และปัจจัยที่ส่งผลต่อพื้นที่มรดกโลก (5) การปกป้องและการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลก และ (6) การติดตามตรวจสอบ พบว่า แหล่งที่สามารถเป็นแนวทางในการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมมากที่สุด คือ วัดมหาโพธิ์ พุทธคยาและกลุ่มวัดบุโรพุทโธ โดยวัดมหาโพธิ์พุทธคยา เป็นแหล่งที่มีความคล้ายคลึงกันมากที่สุดทั้งทางด้านตำแหน่งที่ตั้ง

องค์ประกอบที่สำคัญภายในวัด รวมถึงการเป็นแหล่งศูนย์กลางในภูมิภาคและเป็นผลงานชิ้นเอก กล่าวคือ พุทธศาสนาคือผลงานชิ้นเอกในกลุ่มอินเดียและบริเวณโดยรอบ ส่วนพระธาตุพนมคือผลงานชิ้นเอกในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง เป็นต้น รวมถึงระบบการบริหารจัดการพื้นที่ เมื่อศึกษาจากเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination file) พบว่า เป็นเอกสารที่ค่อนข้างมีความสมบูรณ์ มีการบริหารจัดการที่สามารถนำมาเป็นแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ที่พระธาตุพนมได้ รวมถึงการมีบริบทพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกัน แต่ทางด้านการบริหารจัดการพื้นที่ของพุทธศาสนามุ่งเน้นการบริหารโดยภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในส่วนของพระธาตุพนมผู้วิจัยจะนำผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเองทั้งทางด้านวัดและชุมชนต่อไป และกลุ่มวัดบุโรพุทโธ เนื่องจากเป็นสถาปัตยกรรมในรูปแบบของดอกบัวเป็นภาพสะท้อนของการบูรณาการผสมผสานแนวคิดหลักที่เป็นศูนย์กลางการเคารพบูชาทางพุทธศาสนาในการบรรลุนิพพาน ซึ่งพระธาตุพนมมีการผสมผสานศิลปะ สถาปัตยกรรม ในหลายรูปแบบและวัฒนธรรม จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เจดีย์ในรูปแบบเฉพาะของพระธาตุพนม อีกทั้งยังเป็นต้นแบบพระธาตุเจดีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและสองฝั่งแม่น้ำโขง และเป็นศูนย์กลางความศรัทธาทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก ความสอดคล้องกับ Kertsiri, Buranaut, Seneevong Na Ayudhaya (2016) โดยการศึกษาเปรียบเทียบ จำเป็นต้องมีการเปรียบเทียบทั้งทางด้านกายภาพ ประวัติศาสตร์ ขนาดพื้นที่ของแหล่ง รวมถึงการบริหารจัดการ เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพแหล่งของตนเมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่ง

3. การศึกษาการเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องบริหารจัดการจะเป็นรูปแบบของการพึ่งพาซึ่งกันและกันทั้งภาครัฐ ส่วนกลาง และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ชุมชนภายในท้องถิ่นที่จะเป็นผู้บริหารจัดการแหล่งมรดกให้เกิดความยั่งยืน จากสรุปผลการวิจัยผู้วิจัยจึงเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ ออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

(1) การวางแผนและการดำเนินงานอนุรักษ์บริเวณพื้นที่พระธาตุพนม การดำเนินงานอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์จะต้องมีการบูรณาการนำแผนการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนการพัฒนาเมือง ควบคุมสภาพแวดล้อมในการเจริญเติบโตของเมืองที่จะเกิดขึ้นใหม่ หน่วยงานในทุกภาคส่วนต้องมีการบริหารจัดการและมาตรการควบคุมต่างๆ โดยต้องมีการคำนึงถึงบริบทให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่และเคารพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดั้งเดิมของพระธาตุพนม โดยหลักการวางแผนและการดำเนินงานอนุรักษ์ของพระธาตุพนมได้กำหนดไว้ 4 ประการ ได้แก่ การนำแผนการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนการพัฒนาเมือง การควบคุมการเปลี่ยนแปลง การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน และการบริหารจัดการ

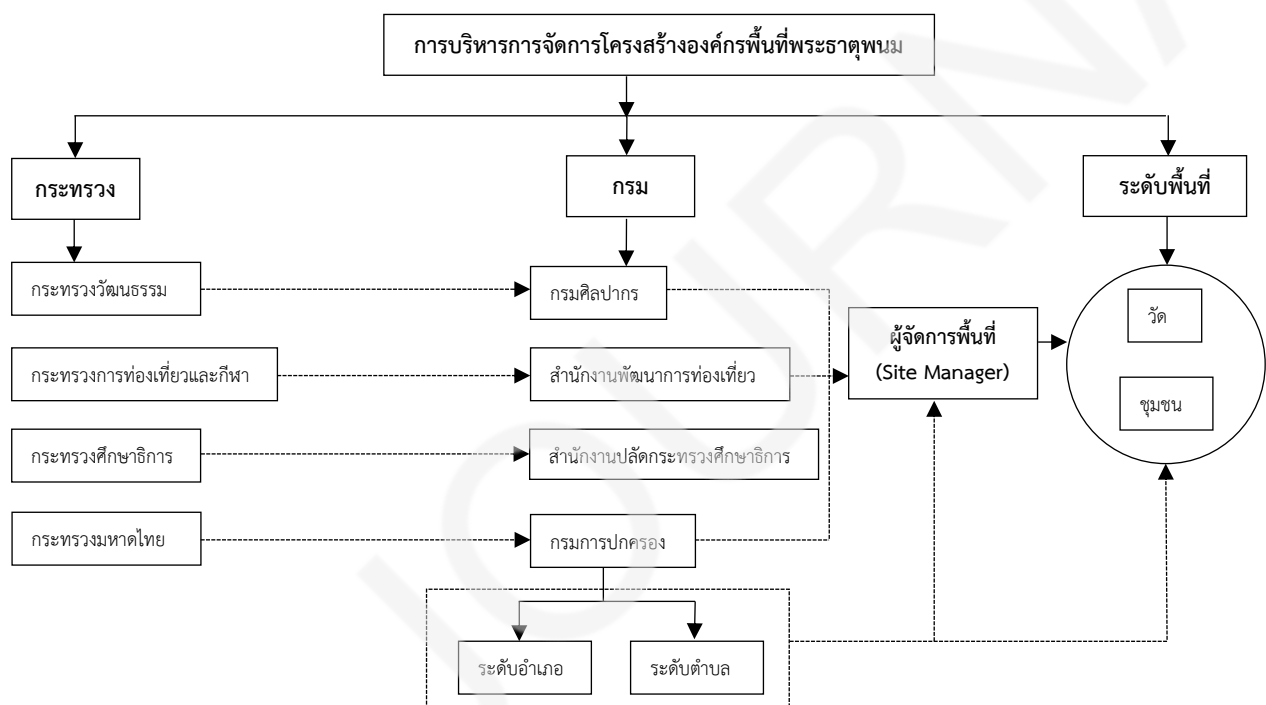
(2) การเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1. การเสนอแนะแนวทางการบริหารการจัดการพื้นที่บูรณาการแบบองค์รวม จำเป็นต้องร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกับหน่วยงานในภาครัฐและหน่วยงานในท้องถิ่นพื้นที่พระธาตุพนม สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ (Professional Management) Allen (1973) โดยในพื้นที่พระธาตุพนมจะต้องมีการบูรณาการทั้งการวางแผน การจัดโครงสร้างองค์การ การนำองค์การ การควบคุม และประเมินผลจึงจะเกิดเป็นการบูรณาการแบบองค์รวม ความร่วมมือของท้องถิ่นในพื้นที่มีความสำคัญเพราะจะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่โดยตรง แต่จากกระบวนการมีส่วนร่วมยังขาดการมีส่วนร่วมนี้ จะเป็นปัญหาในการบริหารจัดการพื้นที่ต่อไปในอนาคต โดยมีการพัฒนาของพื้นที่ที่ยังไม่สนับสนุนการเป็นพื้นที่มรดกโลกให้เห็น ดังนั้นการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องให้ท้องถิ่น มีความเข้าใจในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลกอย่างแท้จริง รวมถึงการบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานระดับจังหวัด หรือส่วนกลางต่อไป

2. การเสนอแนะแนวทางการบริหารการจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนม จากการศึกษาทั้งแนวคิดในการบริหารจัดการพื้นที่และรูปแบบการบริหารจัดการของวัดมหาโพธิ์พุทธคยา และกลุ่มวัดบุโรพุทโธ เพื่อนำมาสู่การบริหารจัดการพื้นที่พระธาตุพนม พบว่า ควรมีการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ราชการ ส่วนกลาง โครงสร้างของการบริหารจัดการพื้นที่พระธาตุพนมจะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) ส่วนราชการระดับกระทรวง/ทบวง ประกอบด้วย กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และ (2) ส่วนราชการระดับกรม ประกอบด้วย กรมศิลปากร สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กรมการปกครอง และสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจะทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายแนวทางการบริหารจัดการและดูแลพื้นที่ในองค์รวม จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานราชการส่วนกลางสนับสนุนการดำเนินการในการบริหารจัดการพื้นที่โดยให้นโยบายอย่างเร่งด่วน แต่ยังคงขาดในส่วนการบริหารจัดการในเรื่องงบประมาณอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสนับสนุนการดำเนินการในพื้นที่ โดยมีเพียงงบประมาณจากเงินบริจาคของผู้ที่เดินทางมาแสวงบุญ จึงทำให้การดำเนินการด้านการบริหารจัดการเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งประเด็นข้อเสนอแนะนี้จำเป็นต้องมีหน่วยงานในการกำหนดนโยบายในการบริหารและแผนการสนับสนุนอย่าง

ชัดเจนเพื่อติดตามการดำเนินงานของหน่วยงานในระดับจังหวัดต่อไป (3) ระดับพื้นที่ โครงสร้างของการบริหารจัดการพื้นที่พระธาตุพนม จะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ วัดและชุมชน ในระดับพื้นที่การบริหารจัดการจะเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดเนื่องจากเป็นเจ้าของภายในพื้นที่ โดยสอดคล้องกับ (Tantayakun, 2017) การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกมีหน่วยงานที่รับผิดชอบที่จัดตั้งขึ้นมาบริหารโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยรัฐบาลกลางในฐานะรัฐภาคีของอนุสัญญามรดกโลกประกอบไปด้วย 3 ระดับ คือ รัฐบาลสหพันธรัฐ รัฐบาลระดับรัฐ และรัฐบาลท้องถิ่น โดยจะต้องมีแนวทางในการบริหารจัดการที่มีความชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป โดยวัดจำเป็นต้องทำความเข้าใจในแนวทางพัฒนาพื้นที่สู่การเป็นมรดกโลก และจำเป็นต้องดำเนินการจัดทำผังแม่บทของวัดอย่างละเอียดและดำเนินการตามผังแม่บทโดยเคร่งครัด เพื่อไม่ให้พื้นที่หลักเกิดผลกระทบต่อคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากล และอาจมีการจัดตั้งผู้จัดการพื้นที่ (Site Manager) ที่เป็นบุคคลหรือองค์กรในการเป็นสื่อกลางติดต่อประสานงานระหว่างราชการส่วนกลางและระดับพื้นที่ รวมถึงการบริหารจัดการในส่วนสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ในคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนมให้แก่ผู้คนในทุกภาคส่วนดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 การเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการโครงสร้างองค์การพื้นที่

จากการวิจัยพบว่า โครงสร้างองค์การบริหารจัดการพื้นที่พระธาตุพนม ปัจจุบันมีการบริหารจัดการเพียงแค่นี้ในระดับกระทรวงและระดับกรม ให้มีการบริหารจัดการพื้นที่ได้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ โดยการที่จะนำโครงสร้างในการบริหารจัดการไปปฏิบัติ จำเป็นจะต้องอาศัยทั้งในส่วนราชการส่วนกลางและระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นเจ้าของแหล่งมรดกโลกในอนาคต โดยโครงสร้างภายในพื้นที่ต้องมีความสามารถและเข้าถึงแหล่งข้อมูลและความรู้ ทั้งในระดับวัดและระดับชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพสูงสุดในระดับพื้นที่ สิ่งที่เป็นจุดอ่อนในพื้นที่ คือ ขาดส่วนกลางหรือผู้จัดการพื้นที่ (Site Manager) ที่จะเชื่อมโยงระหว่างราชการส่วนกลางและระดับพื้นที่ ในการร่วมมือและการประสานงานระหว่างฝ่ายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้ง ต้องมีการสร้างกลไกของวัดขึ้นมาซึ่งวัดเป็นนิติบุคคลอาจเกิดขึ้นได้ เพราะแหล่งที่เสนอโดยส่วนใหญ่ภาครัฐเป็นเจ้าของพื้นที่ แต่ถ้าเสนอไปโดยวัดเป็นนิติบุคคล จำเป็นต้องมีการสร้างกลไกคือ วัดและชุมชนจะต้องแสดงความพร้อมในการเป็นเจ้าของพื้นที่มรดกโลก โดยความโดดเด่นของพระธาตุพนมในส่วนนี้ปัจจุบันมี 3 ส่วน คือ ส่วนราชการ ส่วนกลาง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม และระดับพื้นที่ เช่น จังหวัดนครพนม โดยแหล่งมรดกโลกแหล่งอื่นอาจมีเพียงแค่ 2 ส่วน คือ ระดับพื้นที่และส่วนท้องถิ่นให้ความร่วมมือและสนับสนุนมาโดยตลอด

ในส่วนการเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ที่สำคัญอีกประการคือ กฎหมายและระบบการวางแผนที่จะนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติและระบบการวางแผนจะมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเมื่อบริเวณพื้นที่นั้นมีความโดดเด่นตามลักษณะเฉพาะของเมือง ซึ่งจากการลงสำรวจพื้นที่พบว่า บริเวณด้านหลังวัดพระธาตุ

พนมวรมหาวิหารยังคงมีอาคารบางหลังที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม เนื่องจากเป็นบริเวณที่ไม่ได้อยู่ภายใต้เทศบัญญัติเทศบาลตำบลธาตุพนม พ.ศ. 2549 โดยแนวทางในการแก้ไขคือ เทศบาลตำบลธาตุพนมได้ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเทศบาลตำบลธาตุพนมตั้งแต่บริเวณทางหลวงหมายเลข 2030 ฝั่งทิศตะวันตกเป็นต้นไป จำเป็นจะต้องมีการจัดทำเทศบัญญัติเทศบาลตำบลธาตุพนมได้ เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภทในพื้นที่บางส่วน เพื่อป้องกันมิให้ก่อสร้างอาคารบดบังภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบองค์พระธาตุพนม และเพื่ออนุรักษ์พื้นที่บริเวณโดยรอบองค์พระธาตุพนม ซึ่งสอดคล้องกับ Kerd Siri, Buranaut, Seneevong Na Ayudhaya (2016) ที่กล่าวว่าจุดแข็งที่สำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้นแหล่งทั้งหมดได้รับการประกาศเป็นโบราณสถาน ทำให้มีความสะดวกในการบริหารจัดการ เนื่องจากมีกฎหมายในการปกป้องคุ้มครองเบื้องต้น นอกจากนี้ จังหวัดยังสามารถออกประกาศจังหวัดเพื่อควบคุมกิจกรรมบางประการที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ และในส่วนของภาคประชาชนยังสามารถเสนอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติท้องถิ่นตามความเหมาะสมในการรักษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากล และความเป็นบริบทแวดล้อมดั้งเดิม โดยการบริหารจัดการเชิงพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพต้องประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ องค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบ งบประมาณ ทรัพยากรบุคคล รวมถึงกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และการบริหารจัดการในเรื่องการบริหารทรัพยากรบุคคล ต้องมีการวางแผนและการจัดการทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเมื่อได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกโลก (Posayan, Interview, 1 March 2020 ; Siripattanakul, Interview, 1 March 2020) นอกจากนี้ การบริหารจัดการยังควรมุ่งเน้นองค์ประกอบของคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม เช่น การบริหารด้านความเชื่อ ความศรัทธา ประเพณี เป็นต้น เพราะนอกจากจะบริหารจัดการทางด้านกายที่สามารถจับต้องได้แล้ว ยังเป็นการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งถ้ามีการบริหารจัดการในส่วนนี้จะเป็นอัตลักษณ์ในการบริหารจัดการของพระธาตุพนม

สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้ (1) ศึกษาคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนม เป็นพระธาตุเจดีย์ที่มีอายุเก่าแก่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เป็นพุทธสถานที่มีความศักดิ์สิทธิ์ของประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นจุดศูนย์กลางและศูนย์รวมทางจิตใจประชาชนโดยเฉพาะของสังคมชาวพระธาตุของประชาชนทั้งไทย ลาว เวียดนาม และเขมร ของบ้านเมืองทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง โดยพระธาตุพนมมิได้มีคุณค่าและความสำคัญเพียงแคเป็นโบราณสถานและปูชนียสถานเท่านั้น แต่ยังคงเป็นอนุสรณ์สถานแห่งความทรงจำและการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง และมีศักยภาพความโดดเด่นเป็นสากลอย่างมาก ด้วยความสำคัญของพระธาตุพนมจึงทำให้หน่วยงานและประชาชนเสนอพระธาตุพนมเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมโดยพระธาตุพนมได้รับการเสนอ 3 เกณฑ์ ได้แก่ เกณฑ์ที่ 1 พระธาตุพนมมีอิทธิพลในการสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมที่มีลักษณะเป็นศิลปะผสมผสาน ยังเคารพร่องรอยทางศิลปะดั้งเดิมในแต่ละยุคสมัย เกิดการพัฒนามาเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นเฉพาะ และได้ส่งอิทธิพลจนกลายเป็นต้นแบบสถาปัตยกรรมในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ระดับภูมิภาค และระดับโลก รวมถึงสถานที่ตั้งมีการบรรจบกันของแม่น้ำ 3 แห่ง คือ แม่น้ำโขง ลำน้ำก่ำ และเข้บั้งไฟในเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และพระธาตุพนมมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ทางธรรมชาติของภูเก้าพร้าว ที่มีความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างจินตภาพของความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นตามการรับรู้ผู้คนในท้องถิ่น เกณฑ์ที่ 2 พระธาตุพนมแสดงถึงความสำคัญของการเปลี่ยนผ่านการพัฒนาผ่านสถาปัตยกรรม 4 ช่วงระยะเวลา คือ ช่วงแรกมีการสร้างขึ้นจากคติความเชื่อของฮินดูในรูปแบบที่เป็นเทวาลัยสถาน ช่วงที่สอง พุทธศาสนิกนิกายมหายานเริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองและแพร่อิทธิพลมาถึงดินแดนในเขตอีสานตอนใต้ในลุ่มแม่น้ำโขงจนถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล และลุ่มแม่น้ำชี ช่วงที่สาม มีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญ โดยพระครูโพธิ์นาคะเม็กได้ปรับเปลี่ยนเจดีย์พระธาตุพนมเป็นทรงดอกบัวเหลี่ยม และมียอดเป็นรูปดอกบัวตูม และช่วงที่สี่ การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมครั้งสำคัญโดยหลวงวิจิตรวาทการมีการสร้างยอดเจดีย์ใหม่ครอบทับยอดเจดีย์เดิม และเกณฑ์ที่ 6 พระธาตุพนมได้มีการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีการเชื่อมโยงกับการบูชาพระอัฐิธาตุที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และประเพณีความเชื่อในการแห่พระอุปคุต นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในด้านอัฐิธาตุ อีกทั้งความเชื่อในเรื่องข้าโอกาส ที่เป็นกลุ่มคนที่ถูกอุทิศให้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่ดูแลพระภิกษุสงฆ์ โดยทำหน้าที่เป็นผู้ทำนุบำรุงดูแลและรักษาสืบทอดตามความเชื่อหลักธรรมของศาสนาพุทธ (2) ศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนมสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม แหล่งที่สามารถเป็นแนวทางในการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมมากที่สุด คือ วัดมหาโพธิ์พุทธคยาและกลุ่มวัดบุโรพุทโธ โดยวัดมหาโพธิ์

พุทธคยา เป็นแหล่งที่มีความคล้ายคลึงกันมากที่สุดทั้งทางด้านตำแหน่งที่ตั้ง องค์ประกอบที่สำคัญภายในวัด รวมถึงการเป็นแหล่งศูนย์กลางในภูมิภาคและเป็นผลงานชิ้นเอก กล่าวคือ พุทธคยาคือผลงานชิ้นเอกในกลุ่มอินเดียและบริเวณโดยรอบ ส่วนพระธาตุพนมคือผลงานชิ้นเอกในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง เป็นต้น รวมถึงระบบการบริหารจัดการพื้นที่ เมื่อศึกษาจากเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination File) พบว่า เป็นเอกสารที่ค่อนข้างมีความสมบูรณ์ มีการบริหารจัดการที่สามารถนำมาเป็นแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่พระธาตุพนมได้ รวมถึงการมีบริบทพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกัน แต่ทางด้านการบริหารจัดการพื้นที่ของพุทธคยาจะมุ่งเน้นการบริหารโดยภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในส่วนพระธาตุพนมผู้วิจัยจะนำผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเองทั้งทางด้านวัดและชุมชนต่อไป และกลุ่มวัดบุโรพุทโธ เนื่องจากเป็นสถาปัตยกรรมในรูปแบบของดอกบัวเป็นภาพสะท้อนของการบูรณาการผสมผสานแนวคิดหลักที่เป็นศูนย์กลางการเคารพบูชาทางพุทธศาสนาในการบรรลุนิพพาน ซึ่งพระธาตุพนมมีการผสมผสานศิลปะ สถาปัตยกรรมในหลายรูปแบบและวัฒนธรรม จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เจดีย์ในรูปแบบเฉพาะของพระธาตุพนม และ (3) เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม จำเป็นจะต้องบริหารจัดการจะเป็นรูปแบบของการพึ่งพาซึ่งกันและกันทั้งภาครัฐ ส่วนกลาง และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ชุมชนภายในท้องถิ่นที่จะเป็นผู้บริหารจัดการแหล่งมรดกให้เกิดความยั่งยืน โดยเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ ออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ การวางแผนและการดำเนินงานอนุรักษ์บริเวณพื้นที่พระธาตุพนมและการเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม รวมถึงการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ที่กลไกที่สำคัญอีกประการ คือ กฎหมายและระบบการวางแผนที่จะนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนมในการส่งเสริมการขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม
2. ทราบข้อเสนอแนะนโยบายทางด้านการอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อบริบทการเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม และรักษาค่าอันโดดเด่นของพระธาตุพนมให้เกิดความยั่งยืนต่อไป
3. หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำข้อเสนอแนะนโยบายทางด้านการอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ไปประยุกต์ใช้เบื้องต้นได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. การบริหารจัดการพื้นที่ต้องมีนโยบายในการผลักดันที่ชัดเจนจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ส่วนกลาง และส่วนจังหวัด นอกจากนี้ ภาคเอกชน รวมถึงวัดและประชาชนในพื้นที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกัน
2. เพิ่มกลไกการบริหารจัดการพื้นที่ควรมุ่งเน้นระดับพื้นที่ คือ วัดและชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นเจ้าของพื้นที่ และราชการส่วนกลางเข้ามาช่วยสนับสนุนการบริหารจัดการ เมื่อมีการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกันจะทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไป
3. ควรเพิ่มประเด็นการพัฒนาหรือยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนพระธาตุพนมสู่มรดกโลกไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดนครพนม แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลธาตุพนม และแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เพื่อให้เกิดนโยบายในการผลักดันอย่างชัดเจน รวมถึงจัดตั้งงบประมาณต่าง ๆ ที่จะเข้ามาสนับสนุน อีกทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์ และสร้างการรับรู้ให้แก่หน่วยงานส่วนราชการและประชาชนในพื้นที่
4. เพิ่มเติมรายละเอียดเทศบัญญัติเทศบาลตำบลธาตุพนม ควรกำหนดแนวทางควบคุมรูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาดรูปแบบวัสดุ สีอาคาร รูปแบบองค์ประกอบและส่วนประดับทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้เข้มข้นในการควบคุมอย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับบริบทพื้นที่
5. การบริหารจัดการยังควรมุ่งเน้นองค์ประกอบของคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลของพระธาตุพนม เช่น การบริหารด้านความเชื่อ ความศรัทธา ประเพณี เป็นต้น เพราะนอกจากจะบริหารจัดการทางด้านกายที่สามารถจับต้องได้แล้ว ยังเป็นการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งถ้ามีการบริหารจัดการในส่วนนี้จะเป็นอัตลักษณ์ในการบริหารจัดการของพระธาตุพนม
6. ควรมีกระบวนการการมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้จัดการพื้นที่ (Site Manager) เพื่อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นในทุกภาคส่วน และบุคคลที่เป็นผู้จัดการโครงการควรประกอบไปด้วย ผู้แทนของวัดพระธาตุพนม ผู้แทนชุมชน ผู้แทนหน่วยงานท้องถิ่น และผู้แทนหน่วยงานระดับจังหวัด จึงจะเกิดการบูรณาการการทำงานได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาเปรียบเทียบจากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเป็นเพียงการศึกษาจากเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination File) และเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ทางแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมแต่ละแหล่งต้องส่งให้ทางองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการลงสำรวจพื้นที่แหล่งมรดกโลกในแต่ละแหล่ง รวมถึงศึกษาการบริหารจัดการในรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่และอาจมีข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination File) เพื่อที่จะได้ข้อมูลครบถ้วนและเป็นปัจจุบันมากยิ่งขึ้น โดยการเปรียบเทียบความโดดเด่นเป็นสากลในแต่ละเกณฑ์ในเชิงลึก เช่น การเปรียบเทียบในเกณฑ์ที่ 1 อย่างเดียว ว่าพระธาตุพนมมีความโดดเด่นเป็นสากลอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งอื่นๆ เช่นเดียวกัน การเปรียบเทียบในเกณฑ์ที่ 2 และเกณฑ์ที่ 6 จึงมีความจำเป็นต้องการศึกษาเปรียบเทียบต่อไป

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษาข้อมูลคุณค่าอันโดดเด่นเป็นสากลจากเอกสารฉบับสมบูรณ์ จากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยส่วนใหญ่เป็นแหล่งมรดกโลกที่มีความเก่าแก่ ซึ่งข้อมูลและรูปแบบเอกสารฉบับสมบูรณ์ อาจมีประเด็นที่ไม่ครบถ้วนตามรูปแบบเนื้อหาที่องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้กำหนดรูปขึ้นมาใหม่ในปี ค.ศ 2005 อย่างครบถ้วน ผู้วิจัยจึงแก้ปัญหาโดยคัดเลือกเอกสารฉบับสมบูรณ์ของวัดมหาโพธิ์พุทธรักษาเป็นแนวทางในการศึกษาเป็นหลัก อีกทั้งเป็นแหล่งมรดกที่มีองค์ประกอบ บริบทพื้นที่ และคุณค่าความโดดเด่นเป็นสากลคล้ายคลึงกัน

References

- Allen L. (1973). *Professional Management*. Retrieved December 2019, from <http://www.mpec.cmru.ac.th/mpec2012/option/files/001/2555/2/N/52124311/1361126217.pdf>.
- Amatwivat, D. (2020 1, March). Kānsuksā priāpthiāp khunkhā ‘an dōtdēn pen sākon khōng phra thāt phanom sū kān pen lāng mōradok lōk thāng watthanatham. [A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria]. Deputy Permanent Secretary, Ministry of Education. [Interview].
- Chinnabut, S. (2017). ‘attalak lāe kān sūphōt ‘amnat khōng khā ‘ōkāt wat phra thāt phanom chāngwat Nakhōn Phanom nai phithi thawāi khāo phīcha phāk lāe phithi sīa khāhūa, [The Identity and Inheritance of the Monastery Serfs of WatPhra That PhanomNakhonPhanom Province in Kao BichabhagayaOffering and SiaKhaHua Ritual]. (Research Funding in Thai). Sakonnakhon Rajabhat University. Thailand
- Auetrakulvit, P. (2020 1, March). Kānsuksā priāpthiāp khunkhā ‘an dōtdēn pen sākon khōng phra thāt phanom sū kān pen lāng mōradok lōk thāng watthanatham. [A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria]. Archeology Specialist, Faculty of Archaeology, Silpakorn University. [Interview].
- Damrikul, S. (2020 1, March). Kānsuksā priāpthiāp khunkhā ‘an dōtdēn pen sākon khōng phra thāt phanom sū kān pen lāng mōradok lōk thāng watthanatham. [A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria]. Qualified Persons. [Interview].
- Feilden, M. B. a. J., J. (1993). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. Rome : ICCROM.
- Kanthak, A. (2020 27, March). Kānsuksā priāpthiāp khunkhā ‘an dōtdēn pen sākon khōng phra thāt phanom sū kān pen lāng mōradok lōk thāng watthanatham. [A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria]. Architecture Specialist, Faculty of Architecture, Urban Design and Creative Arts, Mahasarakham University. [Interview].

- Kerdsiri, K, Buranaut, I, Seneevong Na Ayudhaya, K. (2016). *Kān wikhroṇ saphāpkanlāng nai banchi raichubāngton nai ratcha'ānāchaktha i: Sakyaphap lāe khoṇchamkat bonsenthāng sūkānpēnlāng mōṇadoklōk*. [Status Assessment of Sites in Thailand on the World Heritage Tentative List: Prospects of Being Placed on the World Heritage List]. *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment*. 30, 61-75
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge : MIT Press.
- Maneechote, S. (2020 1, March). *Kānsuksā priāpthiāp khunkhā'ān dōtḍēn pen sākon khoṇg phra thāt phanom sū kān pen lāng mōṇadok lōk thāng watthanatham*. [A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria]. History Specialist, Faculty of Humanities and Social, Mahasarakham University. [Interview].
- Nankantee, A. (2020 1, March). *Kānsuksā priāpthiāp khunkhā'ān dōtḍēn pen sākon khoṇg phra thāt phanom sū kān pen lāng mōṇadok lōk thāng watthanatham*. [A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria]. Cultural Traditions Specialist, Faculty of Education, Nakhonphanom University. [Interview].
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2018). *Khūmū kānnamsanāe lāng mōṇadok thāngwatthanatham lāe lāngmōṇadok thāngthammachat pen lāng mōṇadoklōk*. [Presentation guide cultural attractions and natural attractions are world heritage sites]. Bangkok : E.T. Publishing
- Posayan, W. (2020 1, March). *Kānsuksā priāpthiāp khunkhā'ān dōtḍēn pen sākon khoṇg phra thāt phanom sū kān pen lāng mōṇadok lōk thāng watthanatham*. [A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria]. Representative of the International Council of Historic Sites, ICOMOS Thailand. [Interview].
- Siripattanakul, H. (2020 1, March). *Kānsuksā priāpthiāp khunkhā'ān dōtḍēn pen sākon khoṇg phra thāt phanom sū kān pen lāng mōṇadok lōk thāng watthanatham*. [A Comparative Study of Outstanding Universal Value (OUV) for Phra That Phanom towards World Heritage on Cultural Criteria]. Representative for the Conservation of Cultural Heritage, ICOMOS Thailand. [Interview].
- Sutthitham, T. (1990). *Tritḍi lāe nāēopatibatkān anurak anusornsathān lāe lāngbōrānkhadi*. [Theory and Practice of Conservation of Monuments and Archaeological Sites] Bangkok : Heranyapat Company Limited.
- Tantayakun, S. (2017). *Kānbōrihān chatkān mūāngmōṇadoklōk thāng Watthanatham hāng'āsian: Kranisuk sāmūāngchōṭthā (pīnang)* [Managing aseans cultural world heritage cities: a study of Georgetown (Penang)] Ramkhamhaeng University Research Grant, Ramkhamhaeng University
- UNESCO. (2005). *Format for the nomination of properties for inscription on the world heritage list*. Retrieved January, 2020 from <https://whc.unesco.org/en/nominations/>
- UNESCO. (2017). *Phra That Phanom, its related historic buildings and associated landscape*. Retrieved December, 2019 from <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6183>.
- UNESCO. (2019). *World Heritage List*. Retrieved February, 2020 from <https://whc.unesco.org/en/list/>.
- Working Committee to register Phra That Phanom as a World Heritage Site. (2016). *Pokpong Cherdchoo Būchā Phrathatphanom sū mōṇadoklōk [Protect and worship Phra That Phanom to the world heritage]*. Nakhon Phanom : Wat Phra That Phanom.